ePublishing

Lexicographic Bulletin

Vol 13 (1978)

Lexicographic Bulletin

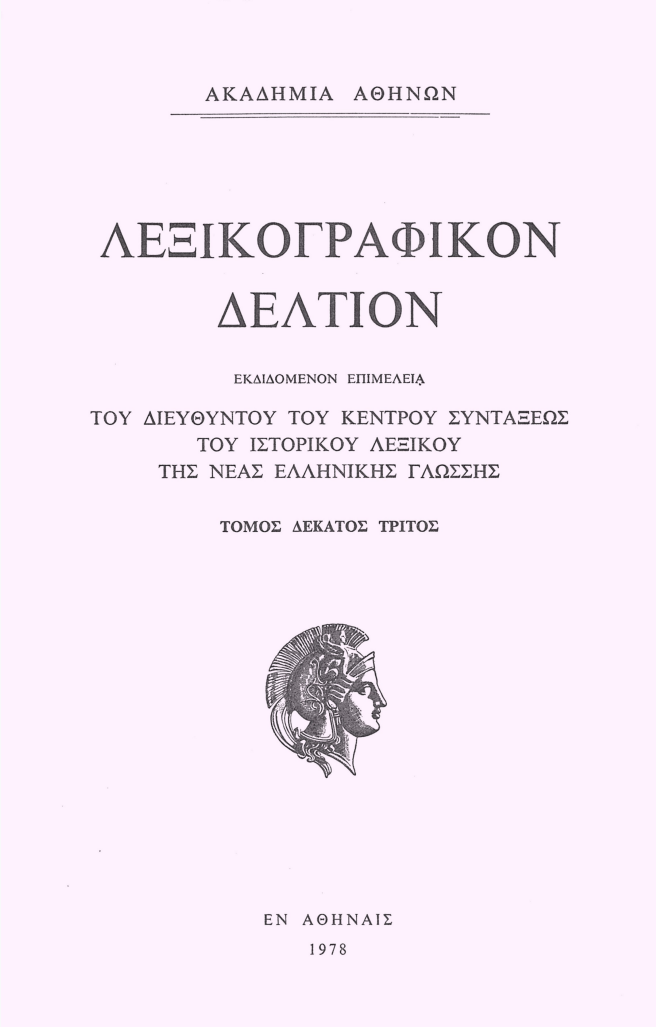

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙᾸ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1978

Ἐνδιαφέροντα φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ φαινόμενα τοῦ ἰδιώματος Μαρτινιάνο τῆς ἑλληνοφώνου περιοχῆς τοῦ Σαλέντο (Ἀπουλίας)

Anastasios Karanastasis

doi: 10.12681/ld.41207

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 12/02/2026 19:44:54

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1978

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ
Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1

Διευθυντής : Δικαιος Β. Βαγιακακος

ACADÉMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RÉDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)
129, Bd Sygrou - 1, rue V. Dipla. Athènes

Directeur : Dikéos V. Vayacacos

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
Δικαίου Β. Βαγιακάκου: Γλωσσικὸν φυσιογνωστικὸν ἐράνισμα	5- 20
Χριστοφόρου Γ. Χαραλαμπάκη: Παρατηρήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐπιθέτων κατὰ τὴν περιγραφὴν προσώπων εἰς τὴν χρονογραφίαν τοῦ Μαλάλα	21- 42
Ἀναστασίου Καραναστάση: Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας	43- 67
Ἀναστασίου Καραναστάση: Ἐνδιαφέροντα φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ φαινόμενα τοῦ Ἰδιώματος Μαρτινιάνο τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τοῦ Σαλέντο (Ἀπουλίας).	69- 82
Δικαίου Β. Βαγιακάκου: Γλωσσικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1971-1977.	83-226

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΦΩΝΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΟΥ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ SALENTO (ΑΠΟΥΛΙΑΣ)

Τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Νοτίου Ἰταλίας, ἐξεταζόμενα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως προφορᾶς τῶν συμφώνων, παρουσιάζουν διαφορὰς ὡς πρὸς τὴν προφορὰν ὡρισμένων συμφώνων ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν προφορὰν τῶν ἀντιστοίχων συμφώνων τῆς Νεοελληνικῆς Κοινῆς.

Τὸ *ξ* π.χ. προφέρεται εἰς μὲν τὰ ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας ὡς *σ̆-σ̆* καὶ *τσ* (ξέρω > *σ̆-σ̆έρω*, ξερὸς > *σ̆-σ̆ερὸ - τσερό*), εἰς δὲ τὰ ἰδιώματα τοῦ Salento ὡς *φσ*, *σ-σ* καὶ *τσ*: ξηραίνω > *φσεραίνω - σ-σεραίνω - τσεραίνω*, ξεράπτω > *ἀφσεράφτω*, *ἐσ-σεράτ-τω - τσεράτ-τω*, τὸ *ψ* ὡς *σπ* καὶ *τσ* ἐν Καλαβρίᾳ: ψέμα > *σπέμα*, *τσέμα*, ὡς *φσ*, *φτσ*, *τσ* καὶ *σ-σ* εἰς τὸ Salento: ψεματάρης > *φσεματάρη*, *τσεματάρη*, ψύλλος > *φσύḍ-ḍo*, *φτσύḍ-ḍo*, *σ-σύḍ-ḍo*, τὸ διπλοῦν *λ-λ* ὡς προουρανικὸν *ḍ-ḍ* καὶ εἰς τὰς δύο Ἑλληνοφώνους περιοχάς: ἄλλος > *ἄḍ-ḍo*, σκύλλος > *σ̆-σ̆ύḍ-ḍo* κ.ἄ.

Τὰ φωνήεντα ἀντιθέτως διατηροῦν τὴν φωνητικὴν ἰσχύν, τὴν ὁποίαν ἔχουν καὶ τὰ φωνήεντα τῆς Νεοελλην. Κοινῆς, καὶ ὑφίστανται τὰς αὐτὰς παθήσεις (ἀφομοιώσεις, στενώσεις, συναιρέσεις, ἀφαιρέσεις, προθέσεις κ.ἄ.).

Μόνην ἐξαίρεσιν ἀπετέλει τὸ ἰδίωμα τοῦ Cardeto τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τῆς Καλαβρίας, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω λεπτομερῶς, τὸ *ο* (τονούμενον ἢ ἄτονον) καὶ τὸ ἄτονον *ε* ὑφίστανται κώφωσιν: ο > ου, ε > ι. Ἀλλὰ τὸ ἰδίωμα τοῦτο ἔχει ἐκλείψει πλήρως πρὸ ἑνὸς περίπου αἰῶνος.

Αὐτὰ εἶχον ὡς δεδομένα, ὅταν ἀνελάμβανον τὸ 1962, ἐντολῇ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, νὰ ἐρευνήσω τὰ ἐν λόγῳ ἰδιώματα καὶ νὰ συγκεντρώσω γλωσσικὸν ὑλικόν, χρήσιμον διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς.

Ἤρχισα τὴν ἐργασίαν μου ἀπὸ τὰ Ἑλληνόφωνα χωρία, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὁμιλεῖται ἀκόμη κοινῶς, ἤτοι τὴν Καλημέραν, τὴν Στερνατίαν καὶ τὸ Κοριλιάνο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Salento καὶ τὸ Γαλλικιανό, τὴν Μπόβα καὶ τὸ Χωρίο Ροχούδι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Καλαβρίας.

Τελευταῖον ἐξ ὅλων τῶν χωρίων τῶν δύο Ἑλληνοφώνων περιοχῶν ἄφησα τὸ Μαρτινιάνο εἰς τὸ Salento, πιστεύων ὅτι τὸ ἰδίωμά του δὲν διέφερεν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰ ἰδιώματα τῶν γύρω χωρίων. Τὸ Μαρτινιάνο κεῖται μεταξὺ Καλημέρας καὶ Στερνατίας, ἀπέχει δὲ τούτων κατὰ δύο καὶ πέντε χιλιόμετρα ἀντιστοίχως.

Μολονότι εἶναι τὸ μικρότερον εἰς πληθυσμὸν χωρίον τῆς περιοχῆς τοῦ Salento, τὸ Μαρτινιάνο — ἀριθμεῖ μόλις χιλίους ὀκτακοσίους κατοίκους, ἀσχολουμένους μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καὶ τὴν δενδροκομίαν — συγκεντρώνει μέγα μέρος τῶν Ἑλληνοφώνων τοῦ Salento, τοὺς ὁποίους προσελκύει ἡ λατρεία τοῦ πολιούχου

τοῦ χωρίου, τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, τοῦ κατ' ἐξοχὴν λατρευομένου ἁγίου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἀφοῦ συνεπλήρωσα τὴν ἐργασίαν μου εἰς τὰ ὑπόλοιπα χωρία τῆς περιοχῆς, ἐπεσκέφθην τὸ Μαρτινιάνο τὴν ἄνοιξιν καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1973.

Ἤδη κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συζητήσεώς μου μὲ τὸν διδάσκαλον τοῦ χωρίου Ἀντώνιον Sergio, τὴν σύζυγόν του καὶ τὸν ἐπιθεωρητὴν στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως Παντελεήμονα Coriano, καταγομένους ἀπὸ τὸ Μαρτινιάνο καὶ ἔχοντας μητρικὴν γλῶσσαν τὸ Ἑλληνικὸν ἰδίωμα τοῦ χωρίου, εὑρέθην πρὸ ἐκπλήξεως. Ἤκουα συστηματικὴν κώφωσιν τῶν ἀτόνων φωνηέντων *ε* καὶ *ο* καὶ ἀποβολὴν τοῦ *ι* ἀτόνου συλλαβῆς. Ἤκουσα δηλαδὴ α/ ὡς πρὸς τὴν κώφωσιν τοῦ *ε* : πεθαίνω > *πιταίνω*, πετῶ > *πιτῶ*, ἔπεσα > *ἔπισα*, γένεσαι > *γέν-νισαι*, φρ. *ἐσοὺ γέν-νισαι μέα* : ἐσὺ γίνεσαι μεγάλος, ἄνεμος > *ἄνιμο*, παιδὶ > *πιδί*, μελίσσι > *μιλίσ-σι*, Φλεβάρης > *Φριάρη*, β/ ὡς πρὸς τὴν κώφωσιν τοῦ *ο* : πολεμῶ > *πουλιμῶ*, πολεμίζω > *πουλιμίδζω*, βοτανίζω > *κουτανίδζω*, γομώνω > *κουμών-νω*, ἑβδομάδα > *ἀd-doυμάda*, φοράδα > *φουράda*, ποδάρι > *πουdάρι*, ψοφῶ > *τσουφῶ* καὶ γ/ ὡς πρὸς τὴν ἀποβολὴν τοῦ ἀτόνου *ι*, σπυρὶ > *σ'πρί*, στερεὸς > στερέο > στιρέο > *στ'ρέο*, ἐρεβίνθια > ριβίτ-τια > *ρ'βίτ-τια*, σήμερι > σήμ-μιρι > *σήμ'βρι* κ.ἄ.

Καθ' ὅσον γνωρίζω οὐδεὶς ἐκ τῶν προηγηθέντων ἐρευνητῶν ἐπεσήμανε τὴν παρουσίαν τῶν φαινομένων τούτων εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο. Ὁ καθηγητὴς Rohlfs, ἐξετάζων τὸ φαινόμενον κωφώσεως τῶν ἀτόνων *ε* καὶ *ο* εἰς τὰς ἐν λόγῳ περιοχάς, ἀναφέρει ὡρισμένας σποραδικὰς περιπτώσεις, κοινὰς εἰς ὅλα τὰ ἰδιώματα τῶν περιοχῶν τούτων[1] : ἀνεψιὸς > *ἀνιτσίο* - *ἀνισπίο*, ξεστίον > *ὄ-σιστί*, πεπόνι(ον) > *πιπόνι*, κεντημάδα > *κινdημά*, ἐγὼ > *ἰβώ*, ἐκεῖ > *ἰκεῖ*, ἀρσενικὸς > *ἀρκινικό*, ἀλωπούδα > *ἀλουπούda*, ζωνάρι(ον) > d*ζουνάρι*, κωδώνι(ον) > *κουdούνι*, σκωλήκι(ον) > *σκουλήκι*, *σκλωπίον > *σκλουπί*, κωφὸς > *κουφὸ* κ.ἄ. Ἀλλὰ αἱ περισσότεραι τῶν περιπτώσεων τούτων εἶναι σχεδὸν πανελλήνιοι. Εἰδικῶς μὲ τὴν κώφωσιν, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται συστηματικῶς εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο, δὲν ἠσχολήθη.

Ὁ Morosi ἀναφέρει σποραδικῶς μερικὰς περιπτώσεις κωφώσεως τοῦ ἰδιώματος τῆς Στερνατίας[2], τινὲς τῶν ὁποίων ἀκούονται καὶ σήμερον : ἐγὼ > *ἰβώ*, ἐσὺ > *ἰσού*, αὐτοῦ > ἐτ-τοῦ > *ἰτ-τοῦ*, ἐχθὲς > ἐτ-τὲ > *ἰτ-τέ*. Αἱ αὐταὶ περίπου περιπτώσεις ἀκούονται καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Καστρινιάνο.

Μεταξὺ τῶν καταλοίπων τοῦ λογίου τῆς Καλημέρας Vito-Domenico Palumbo (1854-1918)[3] ὑπάρχουν χειρόγραφα, περιέχοντα γλωσσικὴν ὕλην ἐκ τῶν χωρίων τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τοῦ Salento. Ἡ χήρα Parlangeli, εἰς τὴν κατοχὴν τῆς

---

1. Βλ. *Rohlfs*, Historische Grammatik der unteritalienischen Gräzität, München (1950), σελ. 27, 40.

2. Βλ. *G. Morosi*, Studi sui dialetti greci della Terra d'Otranto, Lecce (1870).

3. Τὸ σύνολον τῶν χειρογράφων τοῦ Palumbo εἶχε παραλάβει ἀπὸ τὴν ἀδελφήν του ὁ ἀείμνηστος Parlangeli μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὰ δημοσιεύσῃ. Ἀποθανὼν ἐξ αὐτοκινητιστικοῦ δυστυχήματος τὴν 1ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1970, κατέλιπεν αὐτὰ ἀδημοσίευτα. Ἐσχάτως ἐνδιεφέρθη ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Lecce καὶ ἀνέθεσε τὴν δημοσίευσίν των εἰς τὸν νεοελληνιστὴν καθηγητὴν Salvatore Sicuro ἐκ Μαρτάνο.

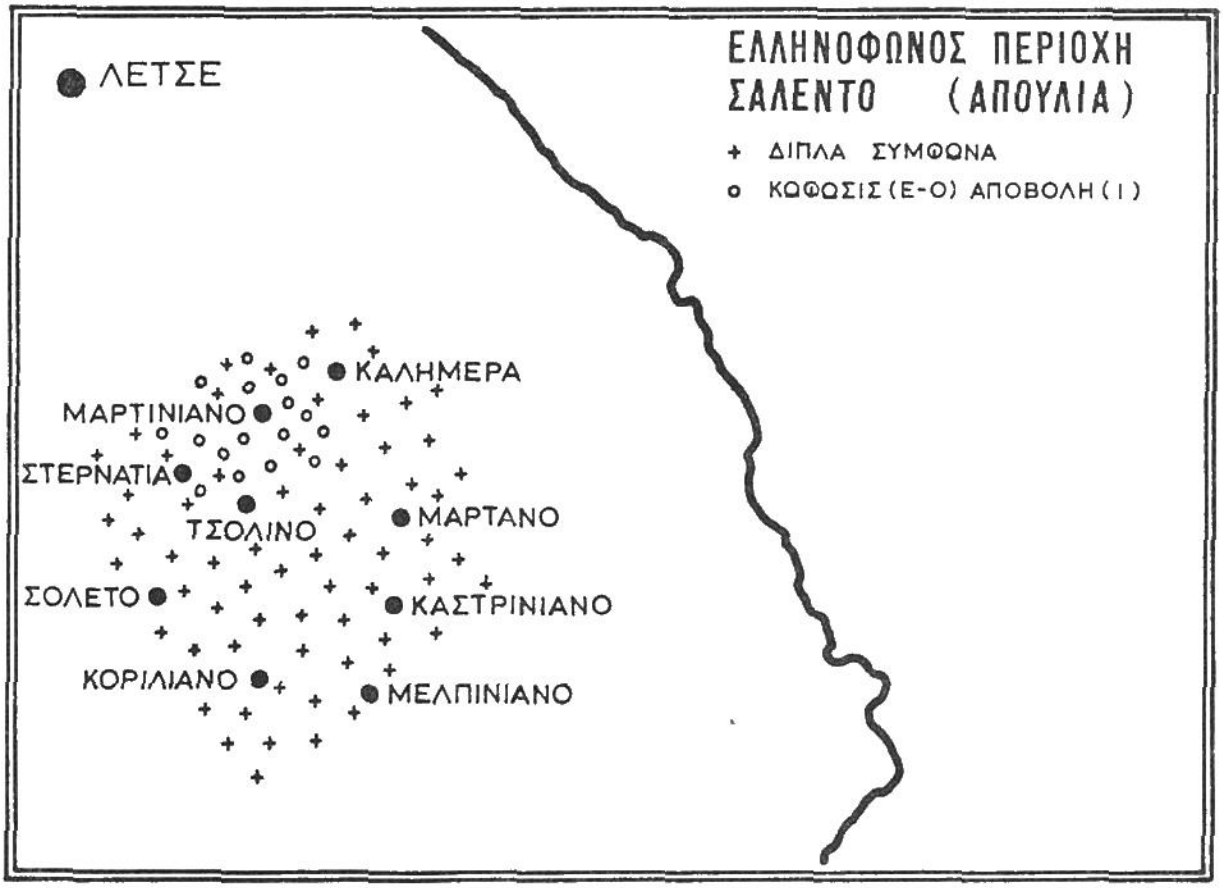
ΛΕΤΣΕ
ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗ
ΣΑΛΕΝΤΟ (ΑΠΟΥΛΙΑ)
+ ΔΙΠΛΑ ΣΥΜΦΩΝΑ
o ΚΩΦΩΣΙΣ (Ε-Ο) ΑΠΟΒΟΛΗ (Ι)
ΚΑΛΗΜΕΡΑ
ΜΑΡΤΙΝΙΑΝΟ
ΣΤΕΡΝΑΤΙΑ
ΤΣΟΛΙΝΟ
ΜΑΡΤΑΝΟ
ΣΟΛΕΤΟ
ΚΑΣΤΡΙΝΙΑΝΟ
ΚΟΡΙΛΙΑΝΟ
ΜΕΛΠΙΝΙΑΝΟ

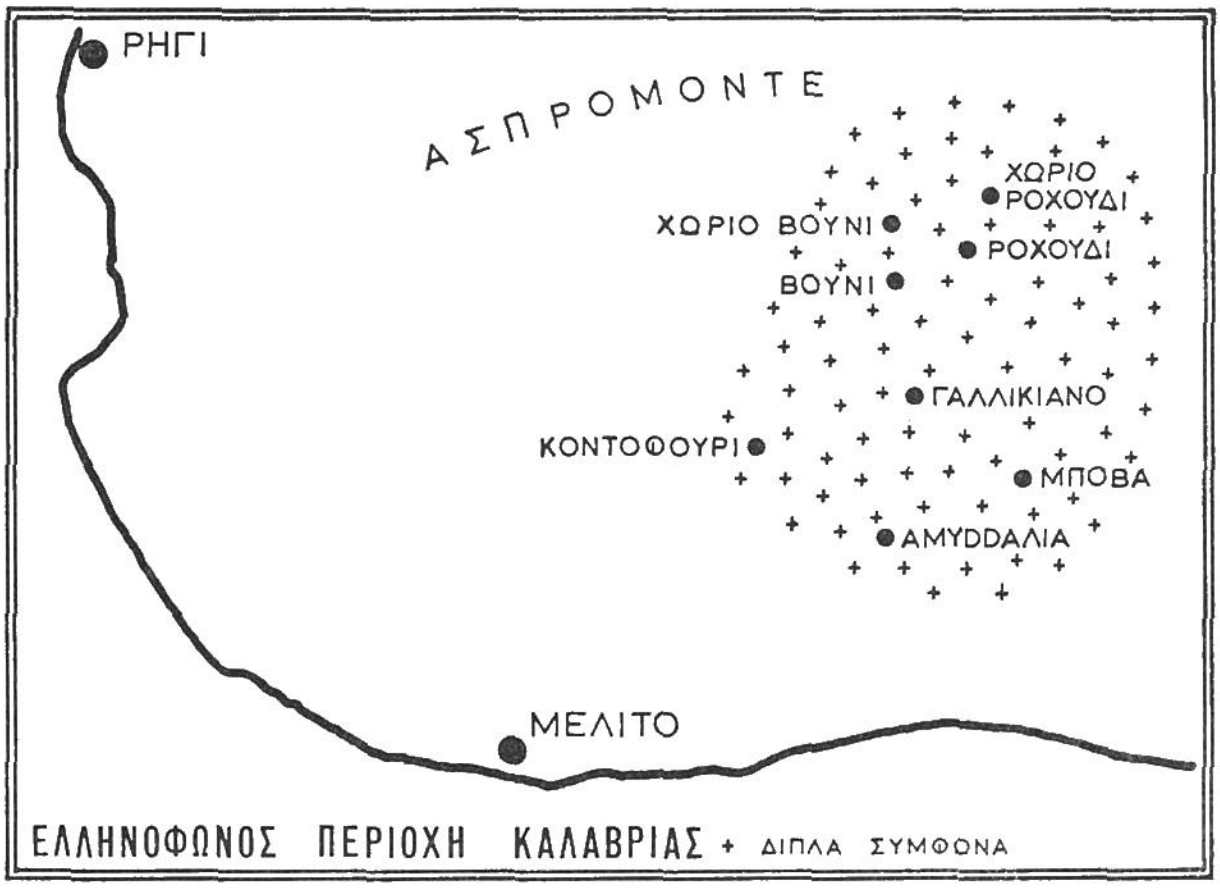
ΡΗΓΙ
ΑΣΠΡΟΜΟΝΤΕ
ΧΩΡΙΟ ΡΟΧΟΥΔΙ
ΧΩΡΙΟ ΒΟΥΝΙ
ΡΟΧΟΥΔΙ
ΒΟΥΝΙ
ΓΑΛΛΙΚΙΑΝΟ
ΚΟΝΤΟΦΟΥΡΙ
ΜΠΟΒΑ
ΑΜΥΔΔΑΛΙΑ
ΜΕΛΙΤΟ
ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΛΑΒΡΙΑΣ + ΔΙΠΛΑ ΣΥΜΦΩΝΑ

ὁποίας εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ χειρόγραφα ταῦτα, ἔθεσε, λίαν εὐγενῶς, εἰς τὴν διάθεσίν μου τὸ περιέχον γλωσσικὴν ὕλην ἐκ τοῦ Μαρτινιάνο, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ 1866. Ἐκ τούτου ἀντέγραψα τὰς κατωτέρω παρατιθεμένας περιπτώσεις κωφώσεως : α/ τοῦ *ο* : θωρῶ > *τουρῶ*, φρ. *ἐσοὺ 'μ'ὅτ-τε μὲ τουρεῖ* = ἐσὺ ὅταν μὲ θωρεῖς, θωροῦμαι > *τουρίομαι*, φρ. *'ὲ τ-τουρίουμαι* = δὲν θωροῦμαι, δὲν φαίνομαι, κανονημένο (κανονῶ) > *κανουνημ-μένο*, νὰ μετανοήσῃ > *νὰ ματανουήσῃ*, χωραφάκι > *κουραφάκι*, φορὰ > *φουρά*, φρ. *ἤανε μιὰ φ-φουρὰ* = ἤτανε μία φορά, γνωρίζω > *ν-νουρίdζω*, φρ. *-ὲ τ-τουρεῖ κ' 'ὲν ἐν-νουρίdζει* = δὲν θωρεῖ καὶ δὲν γνωρίζει, κοράσι(ον) > *κουράσι*, φρ. *κουράσ-σια καὶ ἁρμαμ-μένε* = κοράσια (παρθένοι) καὶ νυμφευμέναι, ἵδρωτας > *ἴdρουτα*, φρ. *νὰ σ-σουνgίσῃ τὲς ἴτρουτε* = νὰ σπογγίσῃ τοὺς ἱδρῶτας, βρωμεῖ > *ἐβρουμεῖ*, φρ. *ἐβρουμεῖ ἀτσάρι* = βρωμεῖ ψάρι.

β/ τοῦ *ε* : παιδάκι > *πιτάκι*, λαιμὸς > *λιμό*, ἔρχεσαι > *ἔρκισαι*, πεθαίνω > *πιταίνω*, κλεῖσε > *κλεῖσι*, φρ. *κλεῖσι μου 'ὴ κ-καρdία* = κλεῖσε μου τὴν καρδίαν, πλέξε > *bλέσ-σι*, φρ. *bλέσ-σι μού τη* = πλέξε μού την, μελετῶ > *μιλιτῶ*, φρ. *dῶσ' του ν' 'ὸ μιλιτήσῃ* = δῶσ' του νὰ τὸ μελετήσῃ (νὰ τὸ ἀναγνώσῃ), λεπτὸς > *λιφτό*, ἀκούσετέ τα > *κούσιτέ τα*, ξεμολογῶ > *τσιμολῶ*, φρ. *πήρταμε 'ς τὸ π-πατέρα νὰ τσιμουλήσουμε* = ἐπήγαμε 'ς τὸν πατέρα (ἱερέα), νὰ ἐξομολογηθοῦμε, τῶν ἀπεθαμένων > *τῶς ἀπιταμ-μένω*, θερίζω > *τιρίdζω*, φρ. *ἤσελα νὰ τσέρω, ἀποῦ τιρίdζει* = ἤθελα νὰ ξέρω, ποῦ θερίζεις.

Καὶ σπυρὶ > *σ'πρὶ* διὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ ἀτόνου *ι*.

Ἡ παρουσία συστηματικῆς κωφώσεως τῶν ἀτόνων *ε* καὶ *ο* καὶ ἀποβολῆς τοῦ ἀτόνου *ι* εἰς μόνον τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο ἐξ ὅλης τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τοῦ Salento ἀποκτᾷ ἰδιαιτέραν σημασίαν, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἰδίωμα διατηρεῖ τὰ ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως διπλᾶ σύμφωνα καὶ τὰ ὑστερογενῆ, ἤτοι τὰ ἐξ ἀφομοιώσεως ἢ ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ τόνου ἢ καὶ ἐκ λόγων ἀναλογίας προερχόμενα διπλᾶ σύμφωνα : *μιλίσ-σι* < μελίσσι, *βάd-dω* < βάλλω, *ὅ-ὅύd-dο* < σκύλλος, *τινάσ-σω* < τινάσσω, *gράμ-μα* < γράμμα, *κόκ-κο* < κόκκος, *πάπ-πο* < πάππος, *λαττέα* < λακτέα, *τ-τηνὸ* < κτῆνος, *ν-νέτω* < γνέθω, *μίμ-μα* < μίγμα, *σκαν-νὶ* < σκαμνί, *στάτ-τη* < στάκτη, *χαιρέτιμ-μα* < χαιρέτισμα, *'ς τὸ μ-μύλο* < 'ς τὸν μύλον, *τὸ π-πάππου* < τὸν πάππον, *'ς τὴ τ-τάλασ-σα* < 'ς τὴν θάλασσαν, *'ς τὸ κ-κῆπ-πο* < 'ς τὸν κῆπον, *'ὸ μ-μῆνα, ποὺ μbαίν-νει* < τὸν μῆνα, ποὺ μπαίνει, *μ' 'ὸ χ-χαιρετᾶ* < μοῦ τὸν χαιρετᾶς, *δὲν-νω* < δένω, *ματ-ταίν-νω* < μανθάνω, *συανών-νω* < συνενώνω, *τσημερών-νει* < ἐξημερώνει, *ἐπιάν-νω* < πιάνω, *πλών-νω* < ὑπνώνω καὶ πουd-dὺ < πολύ, κατ' ἀναλογίαν *πρὸς τὸ πολ-λοί*.

Ὡς πρὸς τὴν λεξικολογικὴν σύνθεσιν τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο ἐλάχιστα διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλλα ἰδιώματα τῆς αὐτῆς περιοχῆς.

Ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ κώφωσις τῶν ἀτόνων *ε* καὶ *ο* καὶ ἡ ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων *ι* καὶ *ου*, ὅταν προηγῆται αὐτῶν σύμφωνον, ἀποτελοῦν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν βορείων Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων[1]. Εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι τὰ διπλᾶ σύμφωνα,

1. Βλ. *Γ. Χατζιδάκι*, Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἑλλην. γλώσσης, σ. 112. Πβ. *Α. Παπαδοπούλου*, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς Ν. Ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι (1927), σ. 11 κ.ἑξ.

τὰ ὁποῖα ἤδη κατὰ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἤρχισαν ἁπλοποιούμενα[1], σήμερον διατηροῦνται μόνον εἰς τὰ ἰδιώματα : Κύμης (Εὐβοίας), Ἰκαρίας, Χίου, Δωδεκανήσου, μερικῶν ἐκ τῶν Νοτίων Κυκλάδων, Κύπρου, Λιβυσσίου (Λυκίας), ἐν μέρει εἰς τὰ Καππαδοκικὰ ἰδιώματα καὶ εἰς ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Νοτίου Ἰταλίας. Ἀποτελεῖ κανόνα διὰ τὰς Νεοελληνικὰς διαλέκτους καὶ ἰδιώματα τὸ ὅτι ἐκεῖ ὅπου διατηροῦνται τὰ διπλᾶ σύμφωνα, δὲν ὑπάρχει κώφωσις καὶ ἀντιστρόφως, ὅπου ὑπάρχει κώφωσις δὲν διατηροῦνται τὰ διπλᾶ σύμφωνα[2].

Ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος τούτου ἀποτελοῦν τὰ ἰδιώματα : τοῦ *Λιβυσσίου Λυκίας* (Μ. Ἀσία), τοῦ χωρίου *Cardeto* τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τῆς Καλαβρίας καὶ τοῦ *Μαρτινιάνο* τῆς περιοχῆς τοῦ Salento, τὰ ὁποῖα συνδυάζουν κώφωσιν καὶ διπλᾶ σύμφωνα.

Διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων κωφώσεως εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβυσσίου τὸ ὁποῖον συνδυάζει τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν Δωδεκανησιακῶν ἰδιωμάτων καὶ τῆς διαλέκτου τῆς Κύπρου, ἤτοι διατήρησιν τῶν διπλῶν συμφώνων καὶ τοῦ τελικοῦ *ν*, τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ *-ν* πρὸς τὸ ἀρκτικὸν σύμφωνον τῆς ἑπομένης λέξεως, τὴν ἀρχαίαν προφορὰν τοῦ ζ > dζ, τὴν ἀποβολὴν τῶν μεσοφωνηεντικῶν β, γ, δ, κ.ἄ., αἱ γνῶμαι διίστανται.

Ὁ *Γ. Χατζιδάκις*[3] καὶ ὁ Kretschmer[4] ὑπεστήριξαν ὅτι εἰς τὸ Λιβύσσιον, ἐγκατεστάθησαν, ἄγνωστον πότε, μετανάσται ἐκ τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

Ὁ Β. Φάβης[5] ἀντιθέτως καὶ ὁ Ν. Ἀνδριώτης[6] τονίζουν ὅτι τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβυσσίου εἶναι ἐντελῶς ἄσχετον πρὸς τὰ βόρεια Νεοελληνικὰ ἰδιώματα, ἔχει στενοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν διάλεκτον τοῦ Πόντου καὶ τὰ Καππαδοκικὰ ἰδιώματα καὶ στενὴν συγγένειαν μὲ τὰ Δωδεκανησιακὰ ἰδιώματα καὶ τὴν διάλεκτον τῆς Κύπρου «ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ θεωρηθῇ ὀργανικὰ ξένο πρὸς αὐτὰ καὶ ἐπείσακτο»[7]. Ὁ Ν. Ἀνδριώτης[8] ἀποδίδει τὴν κώφωσιν τοῦ ἰδιώματος Λιβυσσίου εἰς ἐπίδρασιν τῶν Καππαδοκικῶν ἰδιωμάτων.

Ἀσχέτως πρὸς τὸ ποία ἐκ τῶν δύο ἀπόψεων ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς τὸ δίκαιον, συμφωνοῦν ἀμφότεραι εἰς τὸ ὅτι ἡ κώφωσις εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβυσσίου προῆλθεν ἐξ ἐπιδράσεως ἄλλων Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν κώφωσιν.

---

1. Βλ. *Meisterhans*, Grammatik der attischen Inschriften von *K. Meisterhans*, Dritte vermehrte und verbesserte Auflage, besorgt von *Ed. Schwyzer*, Berlin (1900), σ. 95. — *Schwyzer*, Grammatik der pergamenischen Inschriften, Berlin (1898), σελ. 122 κ.ἑξ. — *E. Nachmanson*, Laute und Formen der magnetischen Inschriften, Upsal (1905), σ. 88 κ.ἑξ.

2. Εἰς τὰ ἰδιώματα Πελοποννήσου, Ἰονίων νήσων καὶ βορείων Κυκλάδων δὲν ὑπάρχει κώφωσις, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὰ διπλᾶ σύμφωνα διατηροῦνται.

3. Βλ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ Ι, σ. 258.

4. Βλ. *P. Kretschmer*,, Der heutige lesbische Dialekt, σελ. 19.

5. Βλ. *Β. Φάβη*, Ὁ δυναμικὸς τόνος καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ, Ἀθηνᾶ 55 (1951), σ. 12 κ.ἑξ.

6. Βλ. *Ν. Ἀνδριώτη*, Τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβισίου Λυκίας, Ἀθῆναι (1961), σ. 11 κ.ἑξ.

7. Βλ. *Ν. Ἀνδριώτη*, ἔνθ' ἀν., σ. 12.

8. Βλ. *Ν. Ἀνδριώτη*, ἔνθ' ἀν.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον προκαλεῖ ἡ περίπτωσις τῶν Ἑλληνοφώνων χωρίων, *Cardeto* (Καλαβρίας) καὶ *Μαρτινιάνο* (Salento) ὡς κειμένων ἐκτὸς τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου.

Ὁ Rohlfs ἀποδίδει τὰ φαινόμενα κωφώσεως τοῦ Cardeto εἰς ἐπίδρασιν τῶν γειτονικῶν Ἰταλικῶν ἰδιωμάτων καὶ ἀποκλείει τὸ ἐνδεχόμενον Ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως[1].

Μὲ τὴν ἄποψιν Rohlfs συντάσσεται καὶ ὁ S. Caratzas[2].

Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τοῦ χωρίου, κειμένου μακρὰν τῶν ἄλλων Ἑλληνοφώνων χωρίων τῆς περιοχῆς Καλαβρίας, χωρὶς συχνὴν ἐπαφὴν μετ' αὐτῶν, περιστοιχιζομένου δὲ ὑπὸ Ἰταλοφώνων χωρίων, συνετέλεσε προφανῶς εἰς τὴν ταχυτέραν ὑποχώρησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἰδιώματος, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶναι πιθανόν, ἐδέχθη κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν του τὰ φαινόμενα κωφώσεως, τόσον κοινὰ εἰς τὰ Ἰταλικὰ ἰδιώματα.

Ἐπιβεβαίωσιν τοῦ πράγματος ἀποτελεῖ, ὡς πιστεύω, ἡ περίπτωσις τοῦ ἰδιώματος τοῦ *Βουνίου* (Roccaforte del Greco). Τὸ ἰδίωμα τοῦτο ἐσίγησεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ ἴχνη κωφώσεως, τοῦτο δέ, διότι τὸ *Βουνί*, κείμενον εἰς τὴν αὐτὴν Ἑλληνόφωνον περιοχήν, περιστοιχίζεται ὑπὸ τῶν Ἑλληνοφώνων χωρίων, Γαλλικιανοῦ, Ροχουδίου, χωρίου Ροχουδίου καὶ χωρίου Βουνίου.

Τὸ εἶδος, ἐξ ἄλλου, τῆς κωφώσεως εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Cardeto, ὅπου δὲν γίνεται διάκρισις τονουμένου καὶ ἀτόνου *ο*, ὅπως ἀκριβῶς ἐκδηλοῦται καὶ εἰς τὰ Ἰταλικὰ ἰδιώματα, ἀποκλείει Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν.

Εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο τὰ πράγματα εἶναι σαφῆ. Ἡ κώφωσις τῶν ἀτόνων *ε* καὶ *ο* καὶ ἡ ἀποβολὴ τοῦ ἀτόνου *ι* τελοῦνται ἐν αὐτῷ, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ὑφ' ἃς ἀκριβῶς συνθήκας γίνονται καὶ εἰς τὰ βόρεια Νεοελληνικὰ ἰδιώματα.

Ἰταλικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ἰδιώματος δὲν φαίνεται πιθανὴ διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους : α/ διότι ἡ κώφωσις ἐν αὐτῷ δὲν ἀκολουθεῖ τὸν τρόπον τῆς κωφώσεως εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Cardeto καὶ τὰ Ἰταλικὰ ἰδιώματα, εἰς τὰ ὁποῖα κωφοῦται καὶ τὸ τονούμενον *ο*, β/ διότι εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο παρατηρεῖται ἀποβολὴ τοῦ ἀτόνου *ι*, ἡ ὁποία δὲν ἀπαντᾷ οὔτε εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Cardeto, οὔτε εἰς τὰ Ἰταλικὰ ἰδιώματα, γ/ διότι τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο παρουσιάζει ἐπὶ πλέον καὶ μορφολογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐπιβεβαιοῦν τὴν ἄποψιν ἐπιδράσεως ἐκ μέρους βορείων Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων.

Ἐξ ἄλλου αἱ συνθῆκαι, αἱ ὁποῖαι ἐπετάχυναν τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἰδιώματος τοῦ Cardeto (γεωγραφικὴ θέσις, ἀπομόνωσις κ.λ.π.) δὲν συντρέχουν διὰ τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο, τὸ ὁποῖον, κείμενον μεταξὺ Καλημέρας καὶ Στερνατίας, διατηρεῖται εἰς οἵαν ἔκτασιν διατηροῦνται σήμερον τὰ ἰδιώματα τῶν χωρίων τούτων. Οἱ Ἑλληνόφωνοι κάτοικοι τοῦ χωρίου, ἀπὸ ἡλικίας τριάκοντα ἐτῶν καὶ ἄνω, δύνανται καὶ σήμερον ἀκόμη νὰ κρατήσουν ἀνέτως συζήτησιν εἰς τὴν μητρικήν των γλῶσσαν.

---

1. Βλ. *Rohlfs*, Histor. Gramm., σ. 41.

2. Βλ. *S. Caratzas*, L'origine des dialectes Neogrecs de l'Italie méridionale, Paris (1958), σελ. 230.

Ἡ Ἰταλικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ἰδιώματος τοῦ Μαρτινιάνο καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἰδιωμάτων τῶν δύο Ἑλληνοφώνων περιοχῶν, ὀφειλομένη εἰς τὴν μακραίωνα συμβίωσιν μὲ τὰ τοπικὰ Ἰταλικὰ ἰδιώματα, περιορίζεται ἕως τώρα εἰς τὸν λεξικολογικὸν τομέα, δὲν θίγει τὴν μορφολογίαν οὔτε καὶ τὴν φωνητικὴν τῶν ἰδιωμάτων.

Ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Palumbo διαπιστοῦται ὅτι κωφωτικὰ φαινόμενα ὅμοια πρὸς τὰ σημερινὰ ὑπῆρχον πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο, ὅτε τοῦτο, ὡς εἶναι φυσικόν, διετηρεῖτο εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ ζωτικότητα.

Ἂς ἴδωμεν τώρα ποῖα εἶναι τὰ μορφολογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἐπιδράσεως τῶν βορείων Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων ἐπὶ τοῦ ἰδιώματος τοῦ Μαρτινιάνο. Εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα τοῦ Salento ὁ παρατατικὸς τῶν εἰς -ῶ συνηρημένων (-άω = ῶ, -έω = ῶ) διατηρεῖ τὴν ἀρχαίαν κατάληξιν -ων (α + ο) μὲ ἐπέκτασιν εἰς -α κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν νεώτερον σχηματισμὸν τοῦ παρατατικοῦ εἰς -α : λέγω - ἔλεγα, θέλω - ἤθελα, μένω - ἔμενα, οὕτω : *ἀgαπῶ - ἀgάπων-α*, *τραβουdῶ - ἐτραβούdων-α*, *τρυπῶ - ἐτρύπων-α*, *φυσῶ - ἐφύσων-α*, *χαιρετῶ - ἐχαιρέτων-α* καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς ταῦτα ὁ παρατατικὸς τῶν εἰς -έω βαρυτόνων ρημάτων : *χορέω* (χορεύω) — *ἐχόρων-α*, *φέω* (φεύγω) — *ἔφ-φυων-α*, *λατρέω* (ἀροτρεύω) — *ἐλάτρων-να* κ.ἄ.

Εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο ὁ σχηματισμὸς τοῦ παρατατικοῦ τῶν ἰδίων ρημάτων εἶναι διάφορος : *ἀgαπῶ - ἀgάπειgα*, *βαστῶ - βάστειgα*, *γιουρέω* (γυρεύω) - *γιούρειgα*, *gελῶ - ἐgέλαgα*, *κανουνῶ* (κανονῶ) - *ἐκανούνειgα*, *κατουρῶ - κατούρειgα*, *μιλιτῶ* (μελετῶ) - *μιλέτειgα*, *μιτρῶ* (μετρῶ) - *ἐμέτρειgα*, *πεινῶ - πείναgα* κ.ἄ. Καθ' ὅμοιον τρόπον σχηματίζεται ὁ παρατατικὸς τῶν ἰδίων ρημάτων καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Στερνατίας[1].

Ὁ σχηματισμὸς οὗτος διάφορος τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ παρατατικοῦ εἰς τὰ λοιπὰ ἰδιώματα τῆς περιοχῆς τοῦ Salento πλὴν τοῦ ἰδιώματος τῆς Στερνατίας, προδίδει σαφῆ συγγένειαν μὲ τὸν σχηματισμὸν τοῦ παρατατικοῦ εἰς τὰ Νεοελληνικὰ ἰδιώματα Ἠπείρου, Αἰτωλοακαρνανίας καὶ Θεσσαλίας, εἰς τὰ ὁποῖα λαμβάνει τὴν κατάληξιν *-ειγα*, *-άγα*[2] : βαρῶ - *βάρ(ει)γα*, τιμῶ - *τίμ(ει)γα*, πουλῶ - *πούλ(ει)γα*, φιλῶ - *φίλ(ει)γα*, πιρπατῶ - *πιρπάτ(ει)γα* Ἤπ. (Ἰωάνν. Ζαγόρ.)[3], τιμῶ - *τίμαγα*, ἀγαπῶ - *ἀγάπαγα* κ.ἄ. Αἰτωλ. Λοκρ. Ἤπ. (Ἰωάνν. κ.ἀ.)[4].

Τὰ φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ αὐτὰ φαινόμενα, καθ' ὃν τρόπον ἐκδηλώνονται εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο καὶ ἐν μέρει εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Στερνατίας, φανερώνουν ὅτι δὲν προέρχονται ἐξ ἁπλῶν ἐπαφῶν ἀλλὰ ἐξ ἐπιδράσεως συμπαγοῦς πληθυσμοῦ, προερχομένου ἐκ περιοχῆς, ὅπου ὑπάρχουν τὰ φαινόμενα ταῦτα.. Πότε ἀκριβῶς ἔφθασαν εἰς τὸ Salento οἱ μετανάσται, εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ὁποίων ὑπῆρ-

---

1. Βλ. *Rohlfs*, Histor. Gramm., σελ. 146. Ὁ σ. ἀναφέρει τὸν σχηματισμὸν τοῦ παρατ. εἰς *-ειγα* εἰς τὸ ἰδίωμα Στερνατίας, ἀλλὰ διὰ τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο δὲν ὁμιλεῖ.

2. Διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ παρατατικοῦ εἰς *-αγα*, *-ειγα* βλ. *Γ. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ Ι, σ. 48-49.

3. Βλ. *Γ. Ἀναγνωστοπούλου*, Περὶ τοῦ ρήματος ἐν τῇ ἐν Ἠπείρῳ ὁμιλουμένῃ, Ἀθηνᾶ 36 (1924), σ. 82 κ.ἑξ. Πβ. *Εὐαγγ. Μπόγκα*, Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου, Ἰωάννινα (1964).

4. Βλ. *Ἀ. Παπαδοπούλου*, ἔνθ' ἀν., σ. 99.

χον τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος φαινόμενα κωφώσεως καὶ τὰ μορφολογικὰ στοιχεῖα, δὲν εἶναι δυνατὸν ἐκ τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, νὰ ὁρισθῇ μετὰ πιθανότητος. Βέβαιον πάντως εἶναι ὅτι ἔφθασαν μετὰ τὸν 10ον αἰῶνα, ὅστις φέρεται ὡς terminus post quem διὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν φαινομένων κωφώσεως καὶ ἀποβολῆς εἰς τὰ βόρεια Νεοελληνικὰ ἰδιώματα [1].

Γνωρίζομεν ἐκ διαφόρων πηγῶν ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος, ὅτε οἱ Τοῦρκοι εἶχον συμπληρώσει τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος, συμπαγεῖς πληθυσμοὶ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν τῆς Ἠπείρου, φεύγοντες τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων, ἡ ὁποία ἐξέσπασεν ἀγριωτέρα εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην μετὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τοῦ Γεωργίου Σκεντέρμπεη-Καστριώτη (θανόντος τὴν 16ην Ἰανουαρίου τοῦ 1466), μετηνάστευσαν εἰς τὴν Νότιον Ἰταλίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀπουλίας, τῆς Καλαβρίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Σικελίας [2]. Διάσπαρτοι ὁμάδες προσφύγων θὰ ἐγκατεστάθησαν, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐκεῖ ὅπου ἐτύγχανον εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἕνεκα τῆς συγγενείας τῆς γλώσσης καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς φυλετικῆς συγγενείας.

Ἡ παρουσία συστηματικῆς κωφώσεως εἰς μόνον τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο καὶ ἐλαχίστων περιπτώσεων εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Στερνατίας, ὡς ἐπίσης καὶ τῶν μορφολογικῶν στοιχείων μόνον εἰς τὰ ἰδιώματα τῶν δύο τούτων παρακειμένων χωρίων, ἀφίνουν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταναστῶν, οἱ ὁποῖοι ἔφεραν τὰ φαινόμενα κωφώσεως εἰς τὴν Ἑλληνόφωνον περιοχὴν τοῦ Salento, δὲν ἦτο σημαντικός [3]. Ὅπως φαίνεται, ὁ παλαιὸς πληθυσμὸς τῆς Στερνατίας, ἀσυγκρίτως μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πληθυσμὸν τοῦ Μαρτινιάνο, ἀπερρόφησε λίαν ἐνωρὶς καὶ ἀφωμοίωσε τὴν γλῶσσαν τῶν μεταναστῶν [4].

Λεπτομερὴς ἐξέτασις τῶν φαινομένων κωφώσεως εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο ἀποδεικνύει ὅτι αὕτη περιορίζεται εἰς τὸν κορμὸν τῶν λέξεων καὶ δὲν θίγει οὔτε τὸ ἀρκτικὸν ἄτονον φωνῆεν, οὔτε καὶ τὸ φωνῆεν τῆς καταλήξεως : *τερίdζω* (θερίζω) - *ἐτέρισα*, *μιλητῶ* (μελετῶ) - *ἐμιλέτησα* καὶ ἀναύξητος *μιλέτησα*, *κεν-νάω* (γεννῶ) - *ἐκέν-νησα*, *λέω* (λέγω) - *ἐλέαμο* - *εἴπαμο* - *εἴπατε* - *εἴπανο* (εἶπαν),

---

1. Βλ. *Γ. Χατζιδάκι*, Einleitung in die Griechische Grammatik, σ. 343 — ΜΝΕ Ι, σ. 251. Πβ. *Γ. Ἀναγνωστοπούλου*, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν νεοελληνικὴν διαλεκτολογίαν. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν νέων ἑλληνικῶν διαλέκτων, ΕΕΒΣ 1 (1924), 93 κ.ἑξ. — *Ed. Schwyzer*, Griech. Gramm. 1, σ. 125. *Ν. Ἀνδριώτη*, Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν βορείων γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς ΕΕΒΣ 10 (1933), σ. 340 κ.ἑξ.

2. Βλ. *Μιχ. Δένδια*, «Ἀπουλία καὶ Χιμάρα», Ἀθηνᾶ 3 (1926), σ. 72 κ.ἑξ. Πβ. *V. C. Hoeg*, Ἀθηνᾶ 36 (1924), σ. 289 κ.ἑξ. — *G. Blanken*, Les grecs de Cargese (Corse), *Leyde* (1951), σ. 4. — *Π. Καλονάρου*, Μεγάλη Ἑλλάς, σ. 93 κ.ἑξ. — *T. Jochalas*, Griechische Orts-und Familiernamen der Italoalbanischen gemeinden Siziliens, Λεξικογρ. Δελτίον Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 12 (1972), σ. 71.

3. Τὸ ἰδίωμα τῆς Καλημέρας, ἡ ὁποία ἀπέχει ἀπὸ τὸ Μαρτάνο δύο μόνον χιλιόμετρα, δὲν γνωρίζει τὴν κώφωσιν οὔτε τὸν ἰδιαίτερον σχηματισμὸν τοῦ παρατατικοῦ.

4. Οἱ Ἑλληνόφωνοι τοῦ Salento ἀποκαλοῦν τὴν Στερνατίαν Χώραν, ὅπως ἀποκαλοῦν καὶ οἱ Ἑλληνόφωνοι τῆς Καλαβρίας τὴν Μπόβαν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὰ δύο αὐτὰ χωρία ἦσαν κατὰ τὸ παρελθὸν τὰ μεγαλύτερα χωρία τῶν δύο περιοχῶν, τὰ κεφαλοχώρια.

τσιδέν-νω (ξεδένω) - *ἐτσέδιν-να* - *ἐτσέδισα*, *ματ-ταίν-νω* (μαθαίνω) - *ἐμάτ-τιν-να* - *ἐμάτ-τισα*, *μένω* (ἀναμένω) - προστ. *ἀμεῖνο* - *ἀμείνιτε* κ.ἄ.

Ἐκ τῶν περιπτώσεων τούτων καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων φαίνεται ὅτι τὰ φαινόμενα κωφώσεως εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο εὑρίσκονται ἐν ὑποχωρήσει, κυρίως εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν λέξεων, τὴν αὔξησιν καὶ τὴν κατάληξιν, τὰ σημεῖα δηλ. εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἀντίθεσις μὲ τὸ ἰδίωμα τοῦ παλαιοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἐντόνως αἰσθητή[1]. Ἡ ἀποβολὴ ἐπίσης τοῦ ἀτόνου *ι*, ὅταν προηγῆται αὐτοῦ σύμφωνον, δὲν ἐφαρμόζεται σήμερον εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις, παρὰ τὰ σπυρὶ > σ'πρί, πέρυσι > πέρτσι > στερέο - στιρέο > *στρέο*, ἀκούονται : ἄνεμος > *ἄνιμο* ἀντὶ *ἄν'μο*, *σιτάρι* ἀντὶ *σ'τάρι* κ.ἄ.[2].

Ὅπως εἶναι γνωστόν, εἰς ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ ἰδιώματα τῶν Ἑλληνοφώνων περιοχῶν τῆς Νοτίου Ἰταλίας διακρίνεται τὸ γλωσσικὸν ὑπόστρωμα μὲ τὰ διπλᾶ σύμφωνα καὶ τὰ ἄλλα ἀρχαῖα λεξιλογικά, μορφολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν ὅτι ἡ γλωσσικὴ παράδοσις εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν οὐδέποτε διεκόπη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀποικιῶν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μέχρι σήμερον[3]. Ὁ γλωσσικὸς αὐτὸς ἀρχικὸς πυρὴν ὑπέστη κατὰ καιροὺς ἐπιδράσεις, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν εἰς τὰ ἐν λόγῳ ἰδιώματα τὴν μορφήν, ποὺ παρουσιάζουν σήμερον. Τὰ ἰδιώματα τῆς περιοχῆς τοῦ Salento, κείμενα πλησιέστερον πρὸς τὸν Ἑλλαδικὸν χῶρον, ὑπέστησαν, ὡς ἦτο φυσικόν, ἰσχυροτέραν ἐπίδρασιν, διὰ τοῦτο παρουσιάζουν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας, ὀλιγώτερον ἀρχαϊκὴν ὄψιν.

Τὰ εἰσελθόντα ἐξ ἐπιδράσεων γλωσσικὰ στοιχεῖα, βυζαντινά, εἴτε νεώτερα, δὲν ἴσχυσαν διὰ νὰ μεταβάλουν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀρχαϊκοῦ ὑποστρώματος, ἀντιθέτως μάλιστα ἀφωμοιώθησαν φωνητικῶς πρὸς αὐτό, ἐδέχθησαν τὰ διπλᾶ σύμφωνα καὶ διετήρησαν τοὺς ἀρχαϊσμοὺς τῆς γλώσσης, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθησαν[4].

Ἡ μέχρι τοῦδε ἔρευνα δὲν ἠδυνήθη, ἐλλείψει ἐπαρκῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν, νὰ προσδιορίσῃ μὲ ἀκρίβειαν τὸν χρόνον καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον εἰσῆλθον εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ παλαιοῦ πληθυσμοῦ τὰ ἐκ νεωτέρων ἐπιδράσεων προερχόμενα γλωσσικὰ στοιχεῖα.

Οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ἀπ' εὐθείας καταγωγὴν τῶν ἰδιωμάτων τούτων ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀποίκων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος δέχονται ὅτι τὰ βυζαντινὰ καὶ νεώτερα γλωσσικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν πρώτων κα-

---

1. Δύο ἐκ τῶν περιπτώσεων κωφώσεως τοῦ χ/φου τοῦ Palumbo ἔχουν τὴν κώφωσιν καὶ εἰς τὸ φωνῆεν τῆς καταλήξεως : *κλεῖσι μου 'ἡ κ-καρδία* : κλεῖσε μου τὴν καρδίαν, *βλέσ-σι μού τη* : πλέξε μού την. Ἐὰν εἴχομεν περισσοτέρας περιπτώσεις, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν μετὰ πιθανότητος τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον ἤρχισαν ὑποχωροῦντα τὰ φαινόμενα κωφώσεως.

2. Ὡς διεπιστώσαμεν ἐπὶ τόπου, ὅσοι ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ Μαρτινιάνο εὑρίσκονται εἰς συχνοτέραν ἐπαφὴν μὲ τοὺς κατοίκους τῆς Καλημέρας καὶ τῶν πλησιεστέρων ἑλληνοφώνων χωρίων, δὲν ἐφαρμόζουν κατὰ τὴν ὁμιλίαν των τὴν κώφωσιν εἰς πολλὰς περιπτώσεις. Αἱ γυναῖκες τοῦ Μαρτινιάνο ἀντιθέτως τηροῦν τὸν κανόνα πιστῶς.

3. Βλ. *Rohlfs*, Scavi linguistici nella magna Grecia, Roma (1933), σ. 143 κ.ἑξ. Πβ. *S. Caratzas*, ἔνθ' ἀν., σ. 228 κ.ἑξ.

4. Πβ. *S. Caratzas*, ἔνθ' ἀν., σ. 229.

τοίκων, εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν ἐξ ἐπαφῶν τὰς ὁποίας εἶχε κατὰ καιροὺς μὲ ἄλλα Ἑλληνικὰ ἰδιώματα καὶ ὄχι διὰ μεταναστεύσεως συμπαγῶν πληθυσμῶν. Δὲν ὑπάρχουν ἐπαρκεῖς ἱστορικαὶ ἐνδείξεις διὰ νὰ δικαιολογηθῇ μετακίνησις πληθυσμῶν πρὸς τὰ μέρη ταῦτα· ἐξ ἄλλου, τὰ εἰσελθόντα εἰς τὴν ἀρχικὴν γλῶσσαν στοιχεῖα, κοινὰ κατὰ τὸ πλεῖστον, δὲν προδίδουν τὸν τόπον προελεύσεώς των[1].

Οἱ ὀπαδοὶ ἀντιθέτως τῆς θεωρίας Morosi ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ γλωσσικὴ παράδοσις εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν διεκόπη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως, τὰ δὲ σημερινὰ ἰδιώματα προέρχονται ἀπὸ τὴν γλῶσσαν Βυζαντινῶν ἀποίκων τοῦ 9ου αἰ.[2]. Ὑποτιμῶντες τὴν ἀξίαν τῶν διπλῶν συμφώνων ὡς προβυζαντινῶν φωνητικῶν στοιχείων, πιστεύουν ὅτι τὰ Δωρικὰ κατάλοιπα καὶ λοιπὰ ἀρχαιοπινῆ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν σήμερον εἰς τὰ Κατωϊταλικὰ ἰδιώματα, δὲν ἀνήκουν εἰς ἀρχαϊκὸν γλωσσικὸν ὑπόστρωμα, ἀλλ' εἰσῆλθον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Βυζαντινῶν ἀποίκων διὰ τῆς δημώδους Λατινικῆς.

Ὅτι οἱ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς ἐκ Πελοποννήσου ὁρμηθέντες περὶ τὰ τέλη τοῦ 9ου αἰῶνος ἄποικοι, ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Salento, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιβάλουν τὴν γλῶσσαν των εἰς τὸν παλαιὸν πληθυσμόν, διότι ἀνομοιογενεῖς ἐθνικῶς δὲν εἶχον γλωσσικὴν ὁμοιογένειαν, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ μεταφέρουν τὰ διπλᾶ σύμφωνα, διότι κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα δὲν διεσώζοντο εἰς τὴν Πελοπόννησον, οὔτε καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἐξαιρέσει τῶν περιοχῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρομεν ἀνωτέρω (βλ. σελ. 73), ἀπέδειξε κατὰ τρόπον πειστικὸν ὁ καθηγητὴς S. Caratzas[3], ἀφοῦ ἤλεγξε λεπτομερῶς τὰς σχετικὰς πληροφορίας τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων.

Ὡς πρὸς τὰ Δωρικὰ κατάλοιπα καὶ ἄλλα ἀρχαϊκὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς θεωρίας Morosi, εἰσῆλθον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Βυζαντινῶν ἀποίκων διὰ τῆς δημώδους Λατινικῆς, τοῦτο δὲν δικαιολογεῖται ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ στοιχεῖα.

Καὶ πρῶτον μὲν δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰ τοπικὰ Ἰταλικὰ ἰδιώματα ὅλα τὰ Δωρικὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται μέχρι σήμερον εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας, δὲν ὑπάρχουν τά : *λανὸ* - ὁ = ὁ ληνός, *πατ-τὰ* - ἡ = ἡ πηκτή, *ταμίσ-σι* - τὸ = (ὑποκορ. τοῦ οὐσ. *τάμισος*) ἡ πυτιά. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα, ποὺ ὑπάρχουν, ἐὰν εἶχον πράγματι εἰσέλθει εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα διὰ τῆς δημώδους Λατινικῆς, ὡς *ἀντιδάνεια*, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν τὴν αὐτὴν μορφὴν μὲ ἐκείνην, τὴν

---

1. Μεμονωμέναι περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας λεξιλογικὰ στοιχεῖα ποὺ ἐπιχωριάζουν εἰς ὡρισμένας ἑλληνικὰς περιοχὰς καὶ ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὰ Κατωϊταλικὰ ἰδιώματα, δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ δικαιολογήσουν μετακινήσεις πληθυσμῶν, ὅπως π.χ. τὸ ρ. *κανονῶ* = παρατηρῶ μετὰ προσοχῆς, κοινὸν καὶ εἰς τὰς δύο γλωσσικὰς νησῖδας τῆς Νοτ. Ἰταλίας, ἀπαντᾷ εἰς Ἠπειρωτικὸν ᾆσμα (βλ. *S. Caratzas*, ἔνθ' ἀν., σ. 170), ἡ λ. *σήκωση ἡ* = Ἀπόκρεω, ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Καλαβρίαν.

2. Βλ. *G. Morosi*, Studi sui dialetti greci della Terra d'Otranto, Lecce (1870), σ. 206 κ.ἑξ. Πβ. *O.Parlangeli*, Sui dialetti romanzi e romaici del Salento (in Memorie dell' Istituto Lombardo di Scienze e Lettere (classe di Lettere), vol. 25 (1953)), σ. 141 κ.ἑξ.

3. Ἔνθ' ἀν., σ. 40 κ.ἑξ.

ὁποίαν ἔχουν τὰ ἀντίστοιχα λεξιλογικὰ στοιχεῖα, τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὰ ἐκ τῆς δημώδους Λατινικῆς προελθόντα Ἰταλικὰ ἰδιώματα καὶ ὄχι τὴν σχεδὸν ἀλώβητον μορφήν, τὴν ὁποίαν διατηροῦν ἐντὸς τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων. Τὸ Δωρικὸν ἐπὶ παραδείγματι *ἄσαμος* = ἄσημος, ὁ ἄνευ σήματος, εἰς μὲν τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα μαρτυρεῖται ὡς *ἄσαμο*, *αἶγα ἄσαμο* = αἶγα χωρὶς σημάδι (χωρὶς διακριτικὸν σημεῖον εἰς τὰ ἀφτιά), εἰς δὲ τὰ Ἰταλικὰ τοπικὰ ἰδιώματα ὡς *asima* καὶ *asina*, *crapa asina* = αἶγα χωρὶς σημάδι. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ ἄλλα Δωρικὰ καὶ ἀρχαϊκὰ στοιχεῖα.

Ἀλλὰ ἐκτὸς τῶν Δωρικῶν τούτων καταλοίπων ὑπάρχουν εἰς τὰ ἰδιώματα Καλαβρίας καὶ ἄλλα ἀρχαιοπινῆ λεξιλογικὰ στοιχεῖα, ὡς εἶναι οἱ Ἡσιόδειοι ὅροι τοῦ ἀρότρου, *ἔλυμα* - τὸ (ἡ βάσις τοῦ ἀρότρου ἡ φέρουσα τὸ ὑνίον), *dζύα* - ὁ = ὁ γύης, ἡ λ. *ἀποῦρga* (ἀπῶρυξ) κ.ἄ., τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν μόνον ἐδῶ καὶ ὄχι εἰς τὴν Βυζαντινήν, οὔτε εἰς τὰ τοπικὰ Ἰταλικὰ ἰδιώματα, οὔτε καὶ εἰς τὰ νεοελλην. ἰδιώματα.

Εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου εὑρίσκονται σήμερον τὰ πράγματα ἐν σχέσει μὲ τὸ ἐπίμαχον πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Κατωϊταλικῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων, θεωρούμενον ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς θεωρίας Morosi ὡς μὴ λελυμένον, πιστεύομεν ὅτι τὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο, μὲ τὰ ἰδιάζοντα φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ στοιχεῖα, συμβάλλει κατὰ τρόπον πειστικόν.

Ἡ σύνθεσις τοῦ ἰδιώματος τούτου παρουσιάζει δύο σαφῶς διακρινόμενα γλωσσικὰ στρώματα : Τὸ ἀρχαϊκὸν ὑπόστρωμα μὲ τὰ διπλᾶ σύμφωνα καὶ τὰ ἀρχαιοπινῆ γλωσσικὰ στοιχεῖα, κατὰ πάντα ὅμοιον πρὸς τὸ γλωσσικὸν ὑπόστρωμα τῶν λοιπῶν ἰδιωμάτων καὶ τῶν δύο Ἑλληνοφώνων περιοχῶν, καὶ τὸ νεώτερον γλωσσικὸν στρῶμα μὲ τὰ κωφωτικὰ καὶ νεώτερα μορφολογικὰ φαινόμενα. Τὸ πρῶτον προέρχεται ἀναμφισβητήτως ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ χωρίον πρὸ τοῦ 3ου τοὐλάχιστον π.Χ. αἰῶνος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς χρονικὸν ὅριον διὰ τὴν ἁπλοποίησιν τῶν διπλῶν συμφώνων· τὸ δεύτερον φανερώνει σαφῶς τὴν προέλευσίν του ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μεταναστῶν ἐκ Βορείου Ἑλλάδος καὶ πιθανῶς ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος, ὡς πείθουν αἱ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἤδη λόγος. Εἰς τὰ δύο ταῦτα βασικὰ γλωσσικὰ στρώματα εἰσῆλθον κατὰ καιροὺς ἐξ ἐπαφῶν, ὅπως καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἰδιώματα τῶν ἐν λόγῳ περιοχῶν, γλωσσικὰ στοιχεῖα, βυζαντινὰ καὶ νεώτερα, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἐπηρέασαν τὴν ὅλην γλῶσσαν. Ἡ ὑποχώρησις τῶν φαινομένων κωφώσεως, τὴν ὁποίαν διαπιστώσαμεν ἀνωτέρω, μαρτυρεῖ ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ παλαιοῦ πληθυσμοῦ τοῦ χωρίου, ἰσχυροτέρα, τείνει νὰ ἀφομοιώσῃ τὴν γλῶσσαν τῶν μεταναστῶν, ὅπως συνέβη ἤδη εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Στερνατίας.

Ἡ σύνθεσις αὕτη τοῦ ἰδιώματος Μαρτινιάνο δὲν εὐνοεῖ τὰς ἀπόψεις τῶν ὀπαδῶν τῆς θεωρίας Morosi. Ἡ παρουσία τῶν κωφωτικῶν φαινομένων καὶ τῶν μορφολογικῶν στοιχείων, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς σχετικὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας εἶναι μία σοβαρὰ ἔνδειξις ὅτι ἔγινε πράγματι μετακίνησις πληθυσμοῦ πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ Μαρτινιάνο καὶ τῆς γειτονικῆς Στερνατίας, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ τῆς Δυτικῆς Πελοποννήσου, οὔτε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 9ου αἰῶνος, ἀλλὰ πιθανῶς ἐκ τῆς Ἠπείρου καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος. Ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸν ὑπόστρωμα τοῦ ἰδιώ-

ματος μὲ τὰ διπλᾶ σύμφωνα καὶ τὰ ἀρχαϊκὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα, θὰ ἦτο καθαρὰ ματαιοπονία, δι' οὓς λόγους ἀνέπτυξεν ἐκτενῶς, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ὁ S. Caratzas, νὰ ὑποστηρίζεται ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν γλῶσσαν Βυζαντινῶν ἀποίκων τοῦ 9ου αἰῶνος καὶ δὴ ἐκ Πελοποννήσου[1].

Παραθέτω κατωτέρω μερικὰς ἀκόμη περιπτώσεις κωφώσεως τοῦ ἰδιώματος Μαρτινιάνο.

Κώφωσις τοῦ ε : Ρήματα : 1) *λέτω* < ἀλέθω φρ. *λέτω 'ὸ σιτάρι καὶ κάν-νω ἀλέουρι* = ἀλέθω τὸ σιτάρι καὶ κάμνω ἀλεύρι), *ἔλιτα* < ἤλεθα, *ἔλισα* < ἤλεσα, *σιτάρι λιμ-μένο* = σιτάρι ἀλεσμένο.

2) *ρμέω* < ἀρμέγω, *ἔρμιga* < ἤρμεγα, *ἔρμιτσα* < ἤρμεξα φρ. *ἔρμιτσα τὴν ἀβιλάτα* = ἤρμεξα τὴν ἀγελάδα, *τὰ πρόατα εἶναι ρμιμ-μένα* = τὰ πρόβατα εἶναι ἀρμεγμένα.

3) *giλῶ* = γελῶ, παρατ. *ἐgέλaga* = ἐγέλαγα, ἀόρ. *ἐgέλασα*, φρ. *ἐgέλασα πουḍḍὺ* = ἐγέλασα πολύ, *στέει giλῶντα σού;* = γελᾷς (στέκεις γελώντας) ἐσύ; *εἶχε giλάσουντα* = εἶχε γελάσει, *gέλασο* = γέλασε, *giλάσιτε* = γελάσετε, φρ. *τέλει giλαμ-μένο;* = θέλεις νὰ σὲ περιγελοῦν;

4) *γιαḍ-ḍέω* = διαλέγω, φρ. *γιαḍ-ḍέω 'ὲς ἀλαὶ* = διαλέγω τὶς ἐλαῖες, παρατ. *γιάḍ-ḍιga* = ἐδιάλεγα, ἀόρ. *γιάḍ-ḍιτσα* = ἐδιάλεξα, φρ. *ἐγὼ τοῦμαι γιαḍ-ḍιμ-μένα* = ἐγὼ τὸ ἔχω διαλέξει.

5) *τσιχουρίdζω* = ξεχωρίζω, φρ. *στέουνε τσιχουριμ-μένοι* = εἶναι χωρισμένοι, στέκουν χωρισμένοι, *στέει τσιχουρίdζουντα 'ὸ σιτάρι ἀτ-τὸ κριτάρι* = στέκει ξεχωρίζων (ξεχωρίζει) τὸ σιτάρι ἀπὸ τὸ κριθάρι, *'έτ-το σώdζει τσιχουρίσει* = δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ ξεχωρίσῃ.

6) *κριμάdζω* = κρεμάζω, μέσ. *κριμάdζουμαι*, παρατ. *'κρέμαdζα*, ἀόρ. *'κρέμασα*, *κριμάdζαμο* = ἐκρεμάζαμε, *κριμάσαμο* = ἐκρεμάσαμεν, *κρέμασότ-το* = κρέμασέ το, *κριμάσιτέ το* = κρεμάσετέ το, *κριμαμ-μένο - η - ο* = κρεμασμένος, η - ον, φρ. *οἱ 'Εβραῖοι κριμάσανο 'ὸ Κριστὸ 'ς τὸ στραυὸ* = οἱ 'Εβραῖοι ἐκρέμασαν τὸν Χριστὸν εἰς τόν σταυρόν.

'Ονόματα : *ἀβιλάτα* < ἀγελάδα - ἡ, *ἀλιπούνα* < ἀλεπούνα - ἡ, *ἀτ-τιντία* < αὐθεντία - ἡ, φρ. *ἡ ἀτ-τιντία σου* = ἡ αὐθεντία σου, *βιλάνι* < βελάνι - τό, φρ. *,ά ρέκ-κα τρῶνε 'ὰ βιλάνια* = οἱ χοῖροι τρώγουν τὰ βελάνια, *κινούρgιο* < καινούριος, *σ-σινdόνα* < σφενδόνα - ἡ, *φιḍ-ḍὸ* < φελλὸς - ὁ, *χιρέτιμ-μα* < χαιρέτισμα - τό, *τσιματάρη* < ψεματάρης-ὁ.

Κώφωσις τοῦ ο : *Ρήματα* : *'βουράdζω* < ἀγοράζω, παρατ. *βόραdζα* < ἠγόραζα,

---

1. 'Η περίπτωσις τοῦ ἰδιώματος τοῦ Λιβυσσίου, ὅπου τὰ κωφωτικὰ φαινόμενα συνυπάρχουν μὲ τὰ διπλᾶ σύμφωνα, ὡς ἐπίσης ἡ περίπτωσις τῶν διπλωτικῶν Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων Κύμης, Χίου, Κύπρου, Δωδεκανήσου κ.ἄ., τὰ ὁποῖα, παρὰ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς Κοινῆς, διατηροῦν μέχρι σήμερον τὰ διπλᾶ σύμφωνα λόγῳ τῆς συντηρητικότητός των, θὰ ἔπρεπε νὰ πείσουν τοὺς διαφωνοῦντας πρὸς τὴν θεωρίαν Rohlfs, ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τὸ γλωσσικὸν ὑπόστρωμα ὅλων τῶν 'Ελληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω 'Ιταλίας μὲ τὰ διπλᾶ σύμφωνα καὶ τὰ ἀρχαϊκὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα ἔχει ἀρχαιοτάτην καὶ ὄχι βυζαντινὴν προέλευσιν.

βουράdζαμο < ἠγοράζαμεν, *βόρασα* < ἠγόρασα, φρ. *εἶχε βουράσοντα ἅ κ-κουράφι καὶ τοῦχε σπείρουντα* = εἶχεν ἀγοράσει ἕνα χωράφι καὶ τὸ εἶχε σπείρει.

2) *λουνίdζω* < ἁλωνίζω, φρ. *λουνίdζω 'ὸ σιτάρι 'ς τ' ἁλώνι* = ἁλωνίζω τὸ σιτάρι 'ς τ' ἁλώνι, παρατ. *'λώνιdζα*, ἀόρ. *'λώνισα*, φρ. *ἄμο καὶ λώνισο* = ἄμε καὶ ἁλώνισε, *λουνίσετε* = ἁλωνίσετε, φρ. *'ὲσ-σώdζω λουνίσει, γιατὶ 'ὲ κ-κάν-νει ἄνιμο* = δὲν ἠμπορῶ ν' ἁλωνίσω, γιατὶ δὲν κάμνει ἄνεμο (δὲν φυσᾷ ἀέρας).

3) *γουμών-νω* < γομώνω, μέσ. *γουμών-νουμαι*, φρ. *γουμών-νουμαι τσὲ τ-τείρου* = γεμίζω (ὁλόκληρος) ἀπὸ ψεῖρες, παρατ. *ἐγόμουν-να* = ἐγέμιζα, ἀόρ. *ἐγόμουσα* = ἐγέμισα, φρ. *γόμα 'ὰ χέρια τσὲ καρύdια* = γέμισε τὰ χέρια μὲ καρύδια, *γουμώσιτε 'ὰ χέρια τσὲ ἀπ-πίdια* = γεμίσατε τὰ χέρια μὲ ἀπίδια.

4) *νών-νω* < ἑνώνω, φρ. *νών-νω 'ὰ σῦκα* = συλλέγω τὰ σῦκα, παρατ. *ἕνουν-να* = ἥνωνα, ἀόρ. *ἕνουσα* = ἥνωσα, μετοχ. *νών-νουντα - νώσουντα* = ἑνώνοντας - ἑνώσοντας, φρ. *στέω νών-νουντα ἀπ-πίdια* = συλλέγω (στέκω συλλέγοντας) ἀπίδια, *τὰ εἶχα νώσουντα* = τὰ εἶχα συλλέξει, *νῶσε dύο ρόdα* = μάζεψε δύο (ὀλίγα) τριαντάφυλλα, *νώσιτε σπ'ρὶ σ-σιτάρι* = μαζέψετε λίγο σιτάρι, *'έ τ-τα σώdζει νώσει 'ὰ σῦκα, κὰ 'ὲν ἔν' γινουμένα* = δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ μαζέψῃ τὰ σῦκα, διότι δὲν εἶναι ὥριμα (γινωμένα).

5) *ρουτῶ* < ἐρωτῶ, παρατ. *ρώτηga* = ἐρωτοῦσα, φρ. *ρώτηga πάντα τσὲ σένα* = ἠρωτοῦσα πάντοτε γιὰ σένα, ἀόρ. *ρώτησα*, φρ. *ρώτησα πῶς ἐστέει* = ἠρώτησα πῶς εἶσαι, Μετοχ. ἐνεστ. *ρουτώντα*, παθ. παρακ. *ρουτημ-μένο*, φρ. *πάει πάντα ρουτώντα* = ἐρωτᾷ πάντοτε (πάει ἐρωτώντας πάντοτε), *'ἐτ-τέλει ρουτημ-μένο* = δὲν θέλει νὰ τὸν ἐρωτοῦν, Προστ. *ρώτησο 'ὸ κ-κιούρη σ-σου* = ἐρώτησε τὸν πατέρα σου, *ρουτήσιτε 'ὸ γένο* = ἐρωτήσατε τὸ γένος (τὸν λαόν).

6) *κακουφαίνεται* < κακοφαίνεται (συνήθως εἰς γ' πρόσ. ἑνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ), φρ. *'ὰ λόγια, ποὺ ἦσα π-πουμένα, μοῦ κακουφαίνουτ-ται* = τὰ λόγια, ποὺ εἶχαν λεχθῆ, μοῦ κακοφαίνονται, *ἐσοὺ μ' ἔφηκε μὲσ 'ς τὴ στρὰ καὶ ἐμένα μοῦ κακουφάνη* = ἐσὺ μὲ ἄφησες 'ς τὸ μέσον τοῦ δρόμου καὶ ἐμένα μοῦ κακοφάνηκε, *μή σ-σου κακουφανῆ, κὰ ἔ' κ-καὶ λέω οἴτου, 'ὲ τ-την ἔχω μὰ σένα* = νὰ μὴ σοῦ κακοφανῇ, ἐπειδὴ ὁμιλῶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο (στέκω καὶ λέγω οὕτως), δὲ τἄχω μὲ σένα.

'Ονόματα : *ἀνάπουτο - η - ο* < ἀνάποδος - η - ον, *πράματα ἀνάπουτα* = ἀνάποδα πράγματα, *φρουντὴ* < βροντὴ - ἡ, *gετουνία* < gετονία < γειτονιὰ - ἡ, *dζουβὴ* < ζωὴ - ἡ, *ἴdρουτα - ἡ* < ἴδρωτας - ὁ, *κουḍ-ḍάρι* < κοḍ-ḍάρι < κολλάρο -τὸ = τὸ περιλαίμιον, *κουφίνα* < κοφίνα - ἡ, *ὄρκουμα* < ὄρκωμα < ὄγκωμα - τό, *σπουρικάρα* < σπορικάρα, θηλ. τοῦ σπορικάρης, *σ-σουνdίλι*, < σπονdύλι -τό, φρ. *τ'ἀ-ράτ-τι βαστᾶ 'ὸ σ-σουνdύλι* = τὸ ἀδράχτι βαστᾷ (φέρει) τὸ σφονδύλι, φωνὴ > *φουνή*, φωτία < *φουτία*, χωρίζω - χωρισία > σκωρισία > *σκουρισία* - ἡ = τὸ χώρισμα.

ΑΝΑΣΤ. ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

INTERESSANTI FENOMENI DI FONETICA E DI MORFOLOGIA DEL DIALETTO GRECO DI MARTIGNANO (SALENTO)

Anastasios Karanastasis

Riassunto

Nel corso delle sue indagini sul dialetto di Martignano del Salento greco l'autore ha notato fenomeni di chiusura delle *e* ed *o* atone e di ammutolimento della *i* atona preceduta da consonante. Ha notato inoltre che la formazione dell'imperfetto attivo dei verbi contratti in -ῶ (αῶ-ῶ, εῶ-ῶ) si presenta di forma diversa da quella degli altri dialetti greci del Salento. Tali fenomeni di chiusura non si riscontrano in alcuno dei dialetti greci dell'Italia meridionale.

Il dialetto Martignanese conserva tuttora le geminate come le conservano tutti i resti dialetti greci della Calabria e del Salento.

Bisogna dire che mentre i fenomeni di chiusura delle atone *e* ed *o* e l'ammutolimento della i atona, preceduta da consonante, sono caratteristici dei dialetti neogreci del Nord, le geminate poi, che già dal 3º sec. a. Cr. cominciarono a semplificarsi in tutto il territorio greco, esistono tuttora in certi dialetti del Sud per il loro carattere conservatore, cioè nei dialetti di Cipro, Chio, Chiume in Eybea, Dodecanese, Icaria, in parte di Cappadocia, in alcune isole delle Cicladi del Sud e nei dialetti greci dell'Italia meridionale.

La coesistenza dei fenomeni di chiusura e delle geminate, due elementi inconciliabili nello stesso dialetto, rivela chiaramente una dublice provenienza degli abitanti di Martignano. Le geminate appartengono alla lingua degli abitanti, che erano insediati a Martignano prima del 3º sec. a. Cr., considerato come terminus post quem per la semplificazione delle geminate stesse, processo completatosi nel 2º sec. d. Cr. per tutti i dialetti ad eccezione da quelli su riferiti.

La chiusura invece delle *e* ed *o* atone e l'ammutolimento della *i* atona ci fanno pensare a una immigrazione nel paese d'un popolo compatto, proveniente dalle regioni settentrionali della Grecia, dove tuttora esistono tali fenomeni di fonetica e probabilmente dall'Epiro da dove, secondo testimonianze storiche, gruppi compatti di Greci ed Albanesi, per la paura dei Turchi, sono emigrati in Italia meridionale verso la seconda metà del 15º sec.

La sintesi del dialetto di Martignano non favorisce la teoria Morosi. I fenomeni di chiusura testimoniano di una emigrazione di gruppi compatti, provenienti dalla Grecia del Sud e probabilmente dall'Epiro e non dal Peloponneso e nella seconda metà del 15º sec. e non nel 9º come sostengono i sostenitori di teoria Morosi.

La lingua del popolo, che era insediato al paese prima del 3º sec. a. Cr., essendo più forte, tende ad assorbire la lingua degli immigranti.